

EUSKERAZKO ITZ BERRIAK

(Batasun-Batzordeak agindutako lana)

Batasun-Batzordeak jokabide edo arauki batzu onartu ditu, ta neri oiek aipatzea ta adibide batzu erastea dagokit. Geyenetan arauki oiek ontzat jotzen ditut, baiña bat edo beste eztitut txit gogoko, ta oietaz nere iritzia azaldu bearko det. Enaiz Batasun-Batzordekoa, beraz nere iritzia ez tira Batzordearenekin naasi bearr. Araukien eskribikera artu dedan bezela kopiatzen det; eskribikeratazko nere iritzia beste paper batean azaldu nituan.

«1. Hizkuntza bizia hitz berrien premian da beti: bere baitarik sortzen ditu batzuetan, besterengandik hartu besteetan. Bi bideak zilegi eta beharrezko dira eta nork taxutu du bakoitzaren neurria? Euskaltzaindiak lehen esanak hontarako bakarrik balio zuen: ez dagoela hitz berririk sortu beharrik euskal-hitz zahar-jatorrak, erderatikakoak direlakoan, baztertzeke asmoz.»

Lenengo arauki onek gerrate-aurrean egindako pekatu batzu osteraz ez egitea eskatzen digu. «Eliza, zeru, amodio, karro, inbutu, txarro» itzak kendu ta oien ordez «txadon, donoki, maitasun, gurdi, onil, pitxarr» onarturik' eztegu ezer aurreratzen, euskerazkoak diralakoan besteak bezin latiñetikakoak sartzea besterik ezpaitegu egin. «Kolare» itzaren jatorria badakigu, «margo» izan danik ere zigurr eztakigu; ta egunenbategan ori ere erderaren batetikakoa dala jakingo bagenu' beste itzenbaten billa asi bearko genuke. «Kontseju» ordez «onu» esaten dude batzuk: nere ustez ori Urkixo'ren irakurpen okerbat besterik ezta. «Gerra» ordez «gudu» esatea german-izkuntzatikako itz baten ordez jatorri bereko beste bat sartzea da. Gaiñera «gudu» erderazko «combate, batalla» adirazteko erabilili izan da euskeraz, ta «gerra» adirazteko erabiltzen badegu' beste adirazpenarentzat itzik bage geldituko gera. Esate baterako:

gerra-ontzi = warship; gudu-ontzi = battleship (doitxeraz: Kriegschiff, Schlachtschiff).

Euskalerrri osoan edo geyenean aspaldian sarturik dagon itza kendu ta bestebat sartu nai edutea ezta pulamentuzko jokabidea, denbora ta kemenak alperrik galtzea besterik ezpaita. Biarritz-eko Euskal-Ikaskuntza-batzarrean italiarbatek esan zigunez Mussolini-k milla ta bosteunenbat itz arrotz italiaratk kendu nai edun zituan, eta aien ordez italiera «jatorrezko» itzak sartu. Mussolini-k Itali guztiko egunkari paper ta liburu guztiak bere esku zeuzkan. irratia ta eskola guztiak ere bai; ala ta guztiz ere itz berri bat besterik etzuan sartu aal edun: «sciofero» ordez «autista».

Beste gauza litzake bi itz ditugunean bakoitza besteagandik bereiztea ta bere adirazpena mugatzea. Leen *gerra* ta *gudu* aipatu ditut. Ona beste bi: «eskribitu» ta «idatzi». Baliteke jatorriz itz bakarra izatea, gaztelanizko «meollo» ta «médula» bezelatsu. Naparbati, Garmendia'tar Leopoldo aetzari entzun nionez Oroz-Betelu'n eta Aezkoa'ko beste errietan «eskribitu» ordez «izkiratzi» esaten zan. Eskribitu, izkribatu, izkiratzi, iratzi, idatzi: denoik itz berbera dirala esango nuke. Baiña cso egoki genuke bi itz erabiltzea. Gaztelaniz edo prantzesez «escribe bien» edo «il écrit bien» entzuten degunean' duda sortzen zaigu: ¿es «buen escritor» o es «buen amanuense»? ¿Tiene «buen estilo» o tiene «buena letra»? Nere ustez itzak papereratzeari «eskribitzea» edo «izkribitzea» esan genezayoke, ta gogapenak itzez adirazteari berriz «idaztea». Egia esan' oraiñ «idazle» esaten degunean' orrela erabiltzen degu. Eztakit beste errietan orrelako asko gertatu izan diran, baiña Euskalerrrian eskribitzen etzekien idazle batzu izan dira: Pello Errota, Udarregi, Zapiraiñ eta abarr.

Arazoi berberaz edo aundiagoz leendik bi adirazpenentzat bi itz darabizkigunean bi itz oyetatik bat erderatikakoa dan aitzekiz bestea bi adirazpenentzat erabiltzea euskera kaxkartzea da. Esate baterako Euskalerrri guztian «konpesatu» ta «aitortu» (bizkayeraz «autortu») ongi bereizten ditugu, prantzesez (se) «confesser» ta «avouer» bezelaxe. Orrela «ori larunbatero konpesatzen da» esango degu batetik, eta «asieran ukatu egin du, baiña atzenean aitortu du» esan oi degu bestetik. Baiña gaztelaniz «confesar» bietara erabiltzen dude, ta euskaldun batzu «konpesatu» ordez «aitortu» sartu naiean ari izan dira. Jainkoari eskerrak' euskaldun gutxi konpromatu dira izkuntza orrela kaxkartzearekin.

Orren antzeko bestebat ere badegu: «Etorriko dala espero det, baiña atean itxaroten aspertu naiz». Gaztelaniz «espero que vendrá, pero me he cansado de aguardar en la puerta» esaten da. Batzuk «aguardar» or-

dez «esperar» esaten dute, ta euskeraz ere bi adirazpenentzat itz bakarra sartu nai edun digude: «etorriko dala itxaro det, baiña atean itxaroten aspertu naiz». Gauza bat da esperantza edutea, ta beste gauza bat itxarotea, zai egotea.

«2. Euskal-hitzak sortzean, eta nornahik sortzen ditu mintzatzean, gogoan eduki dezahun beti, beharraz gainera, gure hizkuntzaren moldea, beti izan bait dugu horretarako erreztasuna. Batez ere, hitz-elkartzearen bitartez. Nahi-ta-ezkoa du hizkuntzak modu orrek bizirik irautea, bere izatean iraungo baldin badu.»

Gaztelaniz ta prantzesez bi itz «de» edo beste lokarriz lotuta adirazten diranak' alemanez ta ingelesez bezelaxe sortzen ditugu euskeraz, bi itzak bata bestearen atzetik esate utsaz. Esate baterako: Leche de vaca, lait de vache, Kuhmilch, cow milk, bei-esne. (Alemanez Kuhwarm = bei-bero, gure «errobero» bezela da; prantzesez «traite»; gaztelaniz'eztakit). Atzekoz-aurrera ezarri ezkerok' esnea ez baiña beia adirazten degu: Vaca de leche (vaca lechera), vache à lait, Milchkuh, milk cow, esne-bei. Orrelakoak eukseraz eunka ta millaka ditugu: bizi-lagun, eliz-gizon, lasto-alanbre, mendi-bide, oihen-zaiñ, ote-sega, plaza-gizon (aleman batzuk ere' *Salonmensch* orrelasu erabiltzen dute), txori-simaurr (erderaz «guano»), zoko-usai Ta iñoiz entzun eztitugunak ere' ongi egiñak diranean' entzun-orduko aditzen ditugu: ontzi-buru, ontzi-bide, ertzaiñ-orga (erri-zaiñ-gurdi), egazkin-zelai.

Orrela bi itzezkoak egin litezke nai-aiña, baiña ongi egin bear dirala esan det, eta izan ere' nere ustez gaizki egindakoren bat badegu, idazle-artean eta eskoladunen artean poliki sartu dana, baiña Gipuzkoa'n beintzat erriak onartu eztuana: «burni-bide» aipatu nai det. Erriak «bide» itza bigarren duden itz-biko asko sortu ditu, ta ongi sortu ere: «zerentzako» edo «norako» bidea dan adiraziz. Ona batzu: Arrozpide, Zaldunbide, Zalbidea (zaldi-bide), Arbide (ardi-bide), Mandabideta, Sagarbide, Egurbide, Ubidea (ur-bide), Gaztanbide, Organbideska, gurdibide; Eiherabide, Errotabide, Gaztelubide, Olabide, Oiharbide, Zabalbide. Orrela, euskaldunek beti jokatu duden bezela aditu ezkerok' «burnibide» burnia eramateko edo ekartzeko bidea da, ez burnizko bidea. Orregatik Gipuzkoa'n beintzat' erriak «trenbide» esaten du, tranarentzako bidea. Ingelesez ere guk bezelatsu egin oi dute: waterway gure urbide da, urarentzako bidea; ta shipway berriz' ontzi-bide, ontzientzako bidea. Eskoladunek erderaz pentsatu oi dute, ta euskerazko itzekiñ ere erderakadak sortu. Prantzesek «chemin-der-fer» esaten dudela' ta «burni-bide» sortu, italia-

rrek «ferrovia» ta alemanek «Eisenbahn» bezelaxe. Gaztelanizko «tranvía»tik giputzok «tranbe» ta «tranbe-bide» atera genituan; gaztelaniz «la vía del tranvía» esaten duede, «la cuesta de Aldapeta» ta «la playa de Ondarreta» esaten dituden bezelaxe.

Onak edo txarrak' neronek orrelatsu sortutako adibide batzu aipatuko ditut. Matematiketan aundiera aldakor baten zati ttiki-ttiki bati gaztelaniz «diferencial» esan oi diode; ortarako nik «apur» itza onartu nuan, eta gerra asi zaneko egunetan «Apurrizti» liburuxobat idatzi nuan (Cálculo infinitesimal alegia). Ori onartu ezkerok' beste itz asko errez-errez ateratzen dira; ona batzu:

apur-neurri (derivada = cociente diferencial); apur-bilketa = integración;

apur-berdinketa = ecuación diferencial; berrapur = diferencial segunda; apurneurketa = derivación. Nere ustez erderazkoak baiño argiago daude, geiago diode.

Adirazpen berriak bi itz baiño geiagor ere esan ditezke. Alemanez iru ta lau itzez ere maiz egiten ditude: Personenkraftwagen coche de turismo), Lastkraftwagen (camión automóvil), Strassenverkehrszulassungsordnung (reglamento de condiciones para el tráfico por carretera) ta abarr. Euskeraz ere erriak orrelakoak sortu edun ditu; adibidez: ur-be-deinkatu-ontzi, arto-bero-usai, ta ustekabean sortzen ditugun batzu: ezkon-ebri-itxura, gaztaiñ-erre-saltzaille, gaztaiñ-erre-saltzaille-txabola. Jakite-izkuntzarako oraindik ezker a bide ortaz baliatu, baiña batzutan ego ki gerta liteke.

«3. Hitz-elkartze berrietan, eta zaharren artean aukera egitekoan orobat, bi indar ari zaizkigu beti lanean. Eredu zaharrak, batetik, eta analogia delakoa, bestetik: *luze-k* antzinako patroiari segituaz, *luzu-tu*, *luzaro*, *luza-mendu* eta abar eskatzen du, analogiak, berriz, kidea kidearekin daramala, *luze-* nonnahi agertzea nahi luke. Gehiegizkorik gabe, nik uste, lehenbiziko joerara eusten ahalegin behar genduke, oraingo isuria bestetara bait doa.»

Onak ezta dudarik. Leengo arauen kontra ariko bagiña' euskera berribat sortzen asiko giñake, «euskera» izena ere mereziko eluken izkuntza berribat asmatzen.

Emen nere aspaldiko pekatubat aitortzea dagokit: idazle batzueri jarraituaz ta itzaren jatorriari begiratuaz' nik ere «euskeldun» eskribitu edun det. Orr ere ezta dudarik, edo eluke izan berr: euskeraz beti «eus-

kaldun» esan izan da, beraz «euskaldun» esan eta eskribitu bear degu. «Astokeri» ere ezta euskera jatorra, euskaldunok beti «astakeri» esan edun baitegu. «Oraingo isuria» zer dan badakigu: geyenok euskeraz baiño erderaz obeki dakigula. Ori ezta gure gustora ta gure irudipenen arauz euskera aldatzeko arrazoia; gure eginkizunik bearrenetakoa euskeraz ikastea degu. Euskera gure ez-jakiñaren neurrian aldatu nai degu-lako' sekulako astakeriak irakurtzen ditugu batzutan: «ogei urtedun mutilla»' naiz ta euskerazko itz eta izkiz egiña izan' ezta euskera. ¿Zergatik «ogei urteko mutilla» ez esan, euskaldunok beti esan degun bezela? *Dun* atzizkia *gabe* atzizkiaren kontrakoa da: bizardun, dirudun, etxadun, ezpatadun, norbait besteengandik bereizteko esaten dira. Begidun, belarri-dun, besodun esanda iñor eztegu bereizten, geyenok begiak, belarriak eta besoak bai-baititugu. Izatekotan ere «begi-bakarr», «beso-motz», «ankamakurr» edo orrelako zerbait esanaz bereizi genezazke. Ontan ere' beti bezela' erriari ikasi egin bear diogu, ez irakasi. Baiña beti erdal-idazleen gauzak irakurriaz orretara jotzea ezta arritzeko: el pueblo ignorante, les paysans qui parlent patois, los escritores del «siglo de oro», les grands écrivains; badirudi erriak izketan ere eztakiala. Gaiñera egia izatea ere baliteke. Erdal-errietan baliteke. Euskalerrian ez: euskal-idazlerik onenek ere erdera besterik etzuden irakurtzen, eta orregatik' ayen idazkiak irakurtzean' beti bildurr izan bear degu, alegia euskera jatorrez ari bearrean erderaz pentsatutako ta gaizki euskeraztutako gauzak esaten ote dizkiguden.

Altube zanari entzundako beste zertxobait ere esan nai nuke. Batzutan itzak aditza ta izena alkartuaz sortu oi edun ditugu, esate baterako «jan-gela». Altube'k zionez' ortarako aditza izendu egin bear da, izen-itxura eman alegia; beraz «jan-gela» ez, baizik eta «jate-gela» edo obeki «jate-egi» = «jategi»: jan-etxe ez, baizik eta jatetxe; batu-(t)oki ez, baizik eta batze-oki = batzoki; edan-ontzi ez, baizik eta edate-ontzi = edatontzi. Jokabide jatorra dirudi, baiña maiz erabilgaitz gertatzen da.

«4. Kultura-gaietan zordun eta hartzaile geranez gero, legezko da, noski, hitzetan ere zordun eta hartzaile agertzea. Bestetarikako hitzen itxuraz, ordea, bi iritzi dabilta gure artean: itxura hori gorde nahi luke-te hatzuek egin-ahalean, frantsesaren arabera, eta itxura aldatzea, xinpletzea, besteak, gaztelaniaren arabera.

»5. Nik, egia esan, lehen bidea hartuko nuke arras ikasientzat bakarrik ari bagina, baina ez da horrelakorik gertatzen. Xinpletasunera joko nuke areago, edo erdi-bidera behintzat, *γ*, *kh*, *th* eta horrelakoak baztertuaz.»

Ontan ere osorik Mitxelena jaunaren iritzikoa naiz, baiña arauetan iritzi berdiñekoak izan arren' egipenetan eztaikit berdiñ ariko giñaken. Eleneratik artutako itzak iñork ere eztitu eleneraz ziran bezela eskribitzen eta oguzten. Izkuntza bakoitzak oguzpena bere bide bereziz aldatzen du, ta oguzpenaren ondoren eskribikera ere bai, batzuk geixeo ta besteek gutxiexeo. Ar dezagun elenerazko «Physikee» itza. *Ph* oraingo izkuntzetan, eta eleneraz ere bai' F bezela oguzten dude, ez elenera zaarrez oguzten zan bezela, euskeraz «aphez», «aiphav» oguzten diran bezelaxe. *Y* herriz geyenek *i* bezela oguzten dude, alemanez ta eskandi-izkeretaz baka-rrik oguzten da *v* elenera zaarrez bezela. Bukaerako *ee* luzea eleneraz berriz *i* oguzten dudela uste det, besteetan ezta oguzten, eta eskribitu ere prantzesez bakarrik.

Ta guk ¿zer egin genezake? Batetik jatorriari begiratuaz, bestetik euskeraren oguztapan jokaerak aintzat artuaz' nik *Pusika* onartuko nuke. Ez pentsa orrela beste izkuntza guztiengandik urruntzen geranik. Jakintza-izkuntzen artean ere eztago askok uste duden batasunik. Ona beste izkuntza batzu nola ari diran:

<u>Heleneraz</u>	<u>Latiñez</u>	<u>Italieraz</u>	<u>Prantzesez</u>	<u>Ingelesez</u>	<u>Alemanez</u>	<u>Dansk</u>	<u>Svensk</u>
Physikee	Physica	Fisica	Physique	Physics	Physik	Fysik	—
Khemeia	Chemia	Chimica	Chimie	Chemistry	Chemie	Kemi	—
Arithmeetikee	Arithmetica	Aritmetica	Arithmétique	Arithmetic	Arithmetik	Aritmetik	—
Philosophia	Philosophia	Filosofia	Philosophie	Philosophy	Philosophie	Filosofi	—
Moysiikee	Musica	Musica	Musique	Music	Musik	Musik	—
kistee	cestum	cesto	ceste	cestus	Kiste	kiste	kista
	cesta	cesta		chest			
Cyprium	cuprum	(rame)	cuivre	copper	Kupfer	kobber	koppar
	oleum	olio	huile	oil	Öl	olie	olja

Norbaitek onelatsu esan lezake: itzoik aspaldikoak dira, izkuntzek alkarrekiñ oraiñ aiñeko artu-emanik etzuden garaikoak; orain sortzen diran itzetan diranak batera jokutzen dude, ta guk ere oiek bezela egin bear degu.

Jakite ta lanketa itzak «internazionalak» diraneko ori' gaztelaniz ta prantzesez besterik eztaikiden batzuen irudipena besterik ez tala esango nuke. Bestela elitzake orrenbeste «Scientific Dictionary» ta «Technological Dictionary» agertuko.

<u>Prantzesez</u>	<u>Italieraz</u>	<u>Ingelesez</u>	<u>Alemanez</u>	<u>Gaztelaniz</u>	<u>Dansk</u>	<u>Svensk</u>
avion (aéroplane)	velivole (aeroplano)	aircraft (air) plane	Flugzeug	avión (aeroplano)	flyvemaskine luftfartj	flygplan, aeroplan
porte-avions		aircraft carrier	Flugzeugtrager	porta- aviones	hangarskiib	
hélicoptère	elicottero	helicopter	Helikopter, Hubschrauber	helicóptero	helikopter	helikopter
automobile	automobile autoveicolo	(motor) car	Kraftwagen	automóvil	motorvogn, bil	
aéroport	aeroporto	airport	Lufthafen	aeropuerto	lufthavn	flygplats
hélice	elica	propeller	Schraube	hélice	flyvepropel	propeller
aviation, transport		aviation, air transport	Luftfahrt, Luftverkehr	aviación	flyvning, luftfart	flygning
oérien				transporte aéreo		
manche-à-balai	leva comando, cloche	control	stick Steuerknüppel	palanca de mando		
bâti-moteur	castello del motore	engine be- arer	Motorgestell	cuna del motor		
train d'atterrisage	carrello	under- carriage	Fahrgestell	tren de aterrizaje		
gouvernail de profondeur	timone de profondità	elevator	Höhensteuer	timón de profundidad		
gouvernail de direction	timone de direzione	rudder	Steitensteuer	timón vertical		

Adibide geiago jartzea alperrikako deritzait. Naiko garbi dago beste izkuntzek ere bakoitzak bere moduz jokatzin dudela. Gaiñera nederlander (olandesa alegia) oraindik ez tet aipatu, orrek geienetan elenerara jotzeke sortu edun baititu bear zituan itzak. Alemanez eta daneraz (Denmark-eko izkuntzaz alegia) batzutan orren antzera aritzen dira, ta len aipatu ditugun itzen gain beste jatorragoak erabiltzen ditude. Ona ale batzu:

<u>Alemanez</u>	<u>Daneraz</u>	<u>Nedelanderez</u>
Arithmetik, Rechenkunst	Aritmetik, Rekenkunde	Rekenkunde, Rechenkunst
Algebra,	Algebra, Stelkunde	Stelkunst, Algebra
Buchstabenrechnung		
Geometrie, Raumlehre	Geometri, Meetkunde	Landmeetkunde

<u>Gaztelaniz</u>	<u>Alemanez</u>	<u>Daneraz</u>	<u>Nederlanderaz</u>
Ecuación Gramática	Gleichung Grammatik, Sprachkunst	Ligning Grammatik	Vergelijking Taalkunde, Spraakleer
adjetivo	Adjektiv = Eigenschaftswort	tillaegsord	bijvoegelijk naamwoord
adverbio	Adeverb = Umstandswort	biord	bijwoord
artículo	Artikel = Substantiv =	kendeord navneord	lid- of geslachtwoord zelfstanding naamwoord
sustantivo	Geschlechtswort Hauptwort = Dingwort		
masculino	männlich	hankn	mannelijk
femenino	weiblich	hunkn	vrouwelijk
neutro	Neutrum	intetkn	onzijdig
adjetivo numeral	Numeral = Zahlwort	talord	telwoord
conjunción	Konjunktion = Bindewort	bindeord	voegwoord
pronombre preposición	Pronomen = Fürwort Präposition = Verhältniswort	stedord, pronomen forholdsord	vooraanwoord voorzetsel
verbo	Verb = Zeitwort	udsagnsord	werkwoord
letra	Buchstabe	bogstav	letter
silaba	Silbe = (Sylbe)	stavelse	lettergreep
vocal	Vokal = Selbstlaut	selvlyd, vokal	klinker
consonante	Konsonant = Mitlaut	mendlyd, konsonant	medeklinker

Geiago jarri bearrik eztedala uste det. Alegia askok uste duden «itz internazionalik» eztala, bakoitzak aal bezela edo nai bezela sortzen dituala. Jakiña da, gaztelania, prantzesa ta askotan ingelesa ere bai, iturri bakarbateko uraz ari diranoik bakarrik gogoratzen baditugu' denetan sendetasun aundiko itzak edirengo ditugu, baiña orrek eztu esan nai beste izkuntza guztietan itz berberak erabiltzen ditudenik. Askotan errez egin genezazken itzen orde z beste batzuegana itz eske joatea' espainiarrek esaten duden bezela «Bizkaira burdiña eramatea» da, edo euskerazko esaera zaarbatek diona: «mandoak osiñari».

Euskal jatorrizko itza errez atera litekenean, edo errez aditzekoa danean' nik enuke beste izkuntzetara joko. Ta bearreko gertatzen danean' jatorri-izkuntzatik zuzenean artu ta euskal itxura emango nioke, besteek nola jokatu duden geiegi begiratzeko. Aal dan guztietan' azkenean a letra ezkenuke onartu bearr, ori sartu ezker o itzak atzizkia daukan ala eztaukan jakiteko biderik ezpaitegu. Bizkaitarrek eta Gipuzkoa'ko goyerriarrek bezela Pusikea, Musikea, Orkestrea egin genezazke atzizkia agerian jartzeko; baiña atzizkirik bage Pilosopia, Teologia, Biologia,

Zoologia onartu ezkerro jatzizkia nola agertarazi? Pilosopia, Biologia ta orrela eziñ egingo degu beintzat... Onena, Pusika, Kemi, Pilosopi, Biologi, Astronomi ta abarr egitea genuke. Itzen itxuraz bakarrik ari naiz, Bizitzaizti, Izarritzi (Sternkunde) ta orrelakoak egokiago baiteritzaizkit.

Fisika ordez Pusika batzuri itsusi idurituko zaie, edo ta arrazoi-bagekoa. Bi letra ditugu azartzeko: P ala F, y, u ala i. Elenerazko Ph Erromarr askok F oguzten zudelako' Kikero'k bere idazkirenbatean adarra jotzen omen die. Latiñik eztakit, eztet irakurri, baiña ezta arrigarri; *ph*-rik eztuden izkuntzetakoztat oguzteko gaitza da. Euskaldunen artean ere askorentzat «aphez» esatea gaitz egiten da, ta Euskaitzaindi-ko batzuri Epherre esan bearrean Eferre entzun edun diet. Ori ezta aski guk F egiteko. Euskaldun guztiok iparr-euskalkietakoek bezela *ph* ongi oguzten jakingo begenu' Ph jarriko genuke. Baiña askori gaitz egiten zaigu, ta Baiona'o eskribikeran *ph*, *kh* ta *th* ez erabiltzea erabaki zan: beraz P utsik gelditzen zaigu. Norbaitek esan lezake elendarrek ere orain F oguzten dudela, ta aiek bezela egitea elegokela gaizki. Baiña elendarrek orain B (beta) prantzesezko V ta alemanezko W bezela oguzten duede, ta alaz guztiz ere iñork eztu Viologia edo Wiologia eskribitza eskatuko. Beraz, Physika, Philosophia, Theologia ordez Pusika, Pilosopi Teologi eskribituko nituke.

Orain bigarren letra aipatu bearko degu. Elenerazko Y prantzesezko U ta alemanezko Ü bezela eguzten asi zana Erasmus izan zala uste det. Asmatu zuanik enuke esango. Alegia elenera zaarrez ü oguzten zane-koa fedeko gauza danik eztakidala. Eleneraz eztet beiñere ikasi, ta beste batzu badira Euskaltzaindia'n ortaz asko ikasiak; berek esan bezade beren ustea. Baiña Y ori u oguzten zala sinisteko arrazoibat ikusten det: Kurilo doneak eslabo-izkuntzentzat letrak asmatu zituanean' u oguzi bear zane-rako Y letra aukeratu zuala. Ezta txit indarr aundiko arrazoia, baiña bes-terik eztanean... nere aita alkate. Egin dezagun kontrako arrazoi ober-nbat agertzen dala, ta orren bidez elenera zaarrez Y ziberutarren ü be-zela oguzten zane-koa sinistarazten digula. ¿Ta zer? ¿euskaldun guztiok ü esaten asiko otegera? Ori litekena balitz' konprome: Püsika eskribitu ta kito.

Ta eztezala iñork pentsa beste izkuntza guzietan Y ori I bezela oguz-ten danik: eskandi-izkuntzetan eta eskribikera «internazionalean» Y ori ü bezela oguzten da, alemanek ere Physik eskribitu baiña Füsik oguzten duede.

«6. Horiek (y, kh, th)), noski, izen propioetan behintzat gorde behar lirake (orobat c, qu eta antzekoak). Beste hizkuntzetako, batez ere hurrunkoetako, izenak nola idatzi erabaki beharko dugu egun edo bihar, baina ez dugu hau lanik presakoena. Euskal-izenak berak ere nola diren erabaki eta irakatsi behar genduke aurretik.»

Ontan ere eztago ezparirik. Poughkeepsi, Wroclaw, Szczecin, Brno, Schwyz, ta errelako beste asko euskerazko eskribikeraz jartzea ezta eziñekoa, baiña geienez ere euren jatorrizko eskribikeraz jarri ondoren makotean eskribi genezazke, nola oguzi bear diran jakin dezagun. Adibidez: Poughkeepsi (Pokipsi), Wroclaw (Wrotzlaw), Szczecin (Xtxetzin), Schwyz (Xwitz), 's Gravenhage (Jrawenhaje), Chisinau (Kixinau).

Izkuntzarik geienek eztude jatorri-izenentzat orrelako errespeturik eduten; ona adibide batzu:

Alemanez: Vatikan, Kosta-Rika, Teneriffa, Rom, Warschau; ingelesez: Vatican, Rome, Warsaw, Vienna; prantzesez: Vatican, Rome, Varsovie, Vienne; gaztelaniz Varsovia, Viena, Marsella, Estocolmo. Guk Vaticano, Roma (edo Erroma), Warszawa, Wien, Stockholm, eta orrela egin bear genuke, oraingo joera beste izkuntzetan ere ori baita. Iri bakarrari bi, iru, lau izen ezartzen ezin jarrai liteke; ta ezta nik asmatutako gezurra: Alemanez Aachen, nederlanderaz Aaken, prantzesez Aix-la-Chapelle, gaztelaniz Aquisgrán, italieraz Aquisgrana (Aquisgrana) iri berberaren izenak dira.

Bataio izenekin arik eta okerrago gertatu izan da. Izen berri-samarbat aipatzeko' italerako Francesco (Frantxesko) prantzesez François (Franzué, orain Franzuá) gaztelaniz Francés, Francisco, Pancho, Paco, Curro; ingelesez Francis; alemanez Franziskus, Franz; daneraz Frands, Frank, Frans, Frants. Ori zuzentzerik eztago; baiña Lászlo Kubala ta Ferencz Puskas (Puxkax) madxarrerri Ladislao ta Francisco esatea ezta egoki jokatzeta.

Baiña beste izkuntzeko izenek errespetua merezi badude ere' euskerazkoak areago. Adibidez' Aiñharbe, Atharratze, Basbvrv, Athehegi (Atherei), Altzvrkv, Lakhari, Sorhueta ta orrelako besteak' euren v, ñh, kh, th, rh ta guzti eskribitu bear ditugu. Batasunaren aitzekiz aita Villasante'ri Kortabitarte ordez Ituarte edo Ukullubitarte eskribitzerik eziñ eskatuko diogu.

«7. Nik legekotzat hartuko nuke erderatikako hitz berrieta v gordetzeta, nahiz ez gordetzerik agindu. -logia eta antzeko hitzetan, g gordeko nuke, bakoitzak bere erara esan dezan: jeolojia eta antzekoak

hobeak dira beharriarentzat, begion kaltetan, ordea. Eta hizkuntza idatzia begiekin jasotzen dute bestek baino lenago.»

Ontan enaiz Mitxelena jaunaren iritziko. Eztegu aski nola eskribitu bear dan erabakitzea, nola irakurri bear dan ere erabaki bear dogu; eztegu aski ortografia, ortoepia ere bearreko degu. Eztegu aski papere-tan eta liburuetan berdiñ eskribitzea; gero eskoletan, irratian, teatroan, kulpituan eta alkarrizketan bakoitza bere moduz aritzekotan' ezkenuke asko aurreratuko. Bestela aski genuke txinoek bezela irudi-bidez eskribitzea, ta gero bakoitzak gurdi, karro, kotxe, orga edo nai duana esatea. Oraingo euskaldunik geiena'k diodenez' entzule aundiak eta irakurle kaxkarrak ditugu: orregatik besterik ezpalitz ere' oguzpenari, esateko moduari, ortoepiari jaramon aundia bear diogu.

Jaun eskribitzea erabaki endoren' Jaun, Jaun ala Yaun oguzi bear dan erabaki bearko degu. Enoa orain ortan sartzera, aski det ortan ere erabakizun bat badeguna gogoraraztea (Oraingo batzuk problema edo prolema esango ludeke: ditxosozko erderaz pentsatu ta itzulpen kaxkarrrez idatzi bearra! Erderazko problema itzak adizkizun edo esan-nai asko ditu: asmakizun, moldakizun, erabakizun, ikaskizun eta abarr; aldi bakoitzean egokia aukeratzea, orra aukerakizun edo problema polita!).

Azken-itz batzu esan bearrean naiz. Paperontan «ortografi» ordez «eskribikera» jarri det beti. Erderaz «ortografia» itzak jatorriz «parte de la gramática que enseña a escribir correctamente por el acertado empleo de las letras y de los signos auxiliares de la escritura» esan nai du, gaztel-akademiak dionez. Baiña askotan eztegu orrela erabiltzen. «Esa mecanógrafa tiene mala ortografía», «tal escritor usa una ortografía caprichosa», «la ortografía inglesa es absurda» ta «rrrelakoetan' itz orrek ezta «escribir correctamente» esan nai, eskribitzeko modua baikik, eskribitze-era edo eskribikera alegia; olakoetan «orto» sartzeta ezta batere egoki. Obe da beraz «Arana'ren eskribikera», «Azkue'ren eskribikera», «Baionako biltzarraren eskribikera» esatea.

Gaizki esanak barkatu. Ta ongi esanak onartu.

Zatarain-darr Ambrosi'k